

FRĂMÂNTĂRI CONFESIONALE PE MELEAGURILE DOBREI (JUD. HUNEDOARA) ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA

Preot prof. univ. dr. Florin Dobrei

CONFESSIOAL UNREST IN THE LANDS OF DOBRA (HUNEDOARA COUNTY) IN THE 18 CENTURY

Abstract : The rejection of the Ottomans under the walls of Vienna in 1683, followed by a series of successive victories of the House of Habsburg, opened wide for the Austrians the road to Transylvania, an autonomous principality then under Turkish suzerainty. Formally perfected by the peace of Karlowitz, from 1699, the translation of the levers of power to the new authorities encountered great difficulties, the Transylvanian „states“, mostly Calvinist, not being willing to give up so easily the previous privileges. In these circumstances, the only solution for changing the existing political relationship remained to increase the number of Catholics in Transylvania; and this could be achieved only by the union with Rome of the majority Romanian population, an act perfected in the well-known way in Vienna, in 1701. The opponents of this union, however, were not long in coming; among the opponents were, from the beginning, the Romanians from Hunedoara, especially those from the villages around Dobra.

Keywords: Romanian Orthodoxy, union with the Church of Rome, confessional confrontations, Dobra, Hunedoara county.

În mult încercata istorie a Transilvaniei, mijlocului secolului al XVIII-lea i-a corespuns declanșarea unor tensiuni confesionale noi; lipsite de substratul etnic anterior, convulsiile la care ne referim i-au adus însă, față în față, pe fiii aceluiași neam: românii. Scânteia escaladării acestor conflicte a constituit-o discursul intransigent împotriva unirii cu Biserica Romei al pustnicului aromân Visarion Sarai, sosit în sudul Transilvaniei în anul 1744, cu acordul Mitropoliei Ortodoxe sârbe de Carloviț. În urma sa a rămas o lume a satelor românești ardelenene aruncată într-un adevărat război fratricid, cauzat de neacceptarea – și de o parte, și de cealaltă – a alterității confesionale a propriului semen;

sud-vestul Transilvaniei, circumscris actualului județ Hunedoara, a făcut și el față din plin acestor noi provocări istorice. Tensiunile, diversificate și, adeseori, îmbrăcând haina violenței, s-au întins pe durata mai multor decenii, efectele imediate ale emiterii cunoscutului edict de toleranță iosefină din anul 1781 și a rescriptelor sale ulterioare demonstrând, o dată în plus, atât complexitatea, cât – mai ales – nesoluționarea problemei¹.

Fără a avea pretenția exhaustivității ori pe cea a ineditului, studiul de față își propune să înmănușeze câteva frânturi de istorie ecleziastică locală, decupate din trecutul unui străvechi târg hunedorean de la „granița” Ardealului cu Banatul, Dobra, un important centru național-politic românesc de odinioară, respectiv scaun de rezidență protopopească²; de specificat și faptul că, până în perioada interbelică, în documentele vremii se face distincție între „oppidum Jofiw” (Dobra propriu-zisă) și părțile de sat actuale Gura Dobrii (sau Gura Dobra) și Bălșești (uneori Bălcești)³, amintite – de regulă – împreună, situate de o parte și de cealaltă a „drumului țării”, între intrarea dinspre Abucea și intersecția cu „drumul Roșcaniului”.

Cele dintâi informații privitoare la existența unei parohii ortodoxe dobrene ne parvin, indirect, de la cumpăna secolelor XVI-XVII, din însemnările făcute pe filele a două *Cazanii* ale mitropolitului Varlaam al Moldovei (Iași, 1643), potrivit cărora un păstor sufleteșc, pe nume Daniil, „venit în pământul Ardealului în zilele lui Io Mihai Voievodu [Mihai Viteazul (1593-1601) n.n.]”⁴, s-ar fi stabilit pe la 1600, ca preot, în Dobra, „ceva mai târziu trecând la Ilia, unde îl aflăm și la anul 1659, la adânci bătrânețe”; fiul său, Dănilă, urmaș în parohia și pe scaunul protopopesc al Iliei, a slujit și el – o vreme – în Dobra, locuind în casa moștenită de la părintele său⁵.

Știrile – directe sau indirecte – referitoare la obștea parohială a Dobrei, la păstoria sufletești și la lăcașurile de cult ale acesteia se succed apoi cu regularitate pe întreg parcursul veacului al XVIII-lea. Astfel, urcând pe firul timpului, în primele decenii ale secolului amintit îl aflăm, ca păstor sufleteșc al Dobrei, precum și ca ocupant al scaunului protopopesc omonim, pe Iosif, proprietarul unei mori, arse în timpul „răscoalei curuților” (1703-1711), pomenit atât în

¹ Florin Dobrei, *Istoria bisericească a românilor hunedoreni*, Editura Eftimie Murgu, Reșița, 2010, pp. 202-294.

² Despre însemnătatea acestei foste localități grănicerești, sediu de reședință al districtului medieval Dobra, precum și al cercului, respectiv al plasei omonime de mai târziu, a se vedea, pe larg: Viorel Vânătoru, *Dobra*, vol. I-II, Editura Corvin, Deva, 2006-2008.

³ *Ibidem*, I, p. 15.

⁴ Florian Dudaș, „Mihai Viteazul în conștiința românilor din Transilvania. Mărturii istorice”, în *Mitropolia Banatului, Timișoara*, an XXIV, 1975, nr. 4-6, p. 217; Ana Dumitran, *Religie ortodoxă – Religie reformată. Ipostaze ale identității confesionale a românilor din Transilvania în secolele XVI-XVII*, Editura Nereamia Napocae, Cluj-Napoca, 2004, pp. 291-292.

⁵ Victor I. Șuiaga, *Romulus Iacob, Albumul protopopilor Devei, Hunedoarei, Dobrei și Iliei din secolele XVI-XX (ms. dact.)*, Deva, 1983, pp. 41-44, 48, 50-53.

1714, pe o filă a unui Nou Testament bălgrădean (Alba Iulia, 1648)⁶, cât și în tabelele conscripției bisericești a episcopului Inochentie Micu din anul 1733, alături de preotul George Pop, ambii declarați uniți; păstureau o obște destul de numeroasă, în dreptul localității Dobra, „mixtă” din punct de vedere etnic (implicit și confesional), fiind înregistrați 161 de „incolae valachici” (capi ai unor familii românești)⁷.

Vremurile erau însă tulburi. După doar un deceniu, în sudul Ardealului și-a făcut apariția un „eremit valah” originar din Bosnia, nevoitor până atunci într-o mănăstire din Pakra Slavoniei, care, în doar câteva săptămâni, a năruit tot ceea ce, cu multă migală politică, se construise după 1701; numele său era Visarion Sarai⁸. Venit în părțile Timișoarei în ianuarie 1744, cu o „scrisoare de liberă trecere” dată de mitropolitul sârb Arsenie IV Ioanovici Șacabent al Carlovițului (1737-1748), acesta poposise pentru o vreme la Lipova, ridicând o cruce la marginea localității, de unde predica mulțimilor adunate „crența greco-răsăriteană”⁹; mesajul său era tranșant: „Mi-e milă de voi! Mi-e milă de copiii voștri nevinovați ale căror suflete vor arde în focul de veci, fiindcă au fost

⁶ Maria Basarab, *Carte românească veche în Muzeul din Deva*. Catalog, Editura Acta Musei Devensis, Deva, 1998, p. 57.

⁷ Nicolae Togan, „Statistica românilor din Transilvania în 1733”, în *Transilvania*, Sibiu, an XXIX, 1898, nr. 9-10, p. 188. Diferit, istoricul unit Augustin Bunea înregistrează doar 116 familii. Cf. Augustin Bunea, *Din istoria românilor*. Episcopul Ioan Inocențiu Klein (1728-1751), ed. a II-a (ed. îngrij. de Ioan Chindriș și Niculina Iacob), Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2012, p. 350. Nu știm, ca atare, care este cifra corectă.

⁸ Privitor la viața și la activitatea sa, a se vedea: George Bogdan-Duică, *Călugărul Visarion Sarai (1744)*. Studiu istoric din istoria Transilvaniei, Tipariul Diecesan, Caransebeș, 1890; Gheorghe Cotoșman, „Eremitul Visarion Valahul”, în *Mitropolia Banatului*, Timișoara, an VII, 1957, nr. 1-3, pp. 99-124; Bujor Surdu, „Știri noi despre Visarion Sarai”, în *Acta Musei Napocensis*, Cluj, an II, 1965, pp. 695-700; Spiridon Căndea, „Călugărul Visarion Sarai, mobilizatorul conștiinței ortodoxe în Ardeal la anul 1744”, în *Mitropolia Ardealului*, Sibiu, an XI, 1966, nr. 1-3, pp. 133-137; Ion B. Mureșianu, „Contribuții la istoria bănățene în prima jumătate a secolului al XVIII-lea (călugărul Visarion Sarai)”, în *Mitropolia Banatului*, Timișoara, an XVIII, 1968, nr. 10-12, pp. 639-653; Florin Dobrei, „Cuviosul Visarion Sarai, apărător al Ortodoxiei ardelene”, în *Îndrumătorul Bisericesc*, Sibiu, an CLVIII, 2010, pp. 249-258 etc.

⁹ În timp ce istoriografia ortodoxă îl plasează pe pustnicul Visarion Sarai, prin misiunea sa, în rândul sfinților mărturisitori și al mucenicilor (cf. Gheorghe Ciuhandu, *Călugării Visarion și Sofronie și mucenicii Ortodoxiei din Ardeal*. Cuvinte de pomenire, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1932, pp. 7-9; Mircea Păcurariu, *Sfinți daco-romani și români*, ed. a III-a, Editura Trinitas, Iași, 2007, pp. 195-198 etc.), cea iezuită, urmată de cea greco-catolică, îi prezintă activitatea într-o lumină cu totul nefavorabilă, înfățișându-l ca fiind un „mare înșelător”, un „fals vizionar”, un „pretins sfânt”, un „sârb fanatic”, un „impostor” și un „hulitor împotriva unirii”. Cf. Samuil Micu, *Istoria românilor* (ed. princeps îngrij. de Ioan Chindriș), vol. II, Editura Viitorul Românesc, București, 1995, pp. 303-305; Petru Maior, *Istoria Bisericii românilor*, ed. a II-a (ed. îngrij. de Ioan Chindriș), vol. I, Editura Viitorul Românesc, București, 1995, pp. 128-129; Nicolaus Nilles, *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae Orientalis in terris Coronae S. Stephani*, vol. I, Oeniponte (Innsbruck), 1885, pp. 558-561; Alexandru Grama, *Institutiunile calvinesci în Biserica Românească din Ardealu, fazele lor în trecutu și valoarea în prezente*. Studiu istorico-canonice, Tipariul Archidiecezan, Blaj, 1895, pp. 115-116; A. Bunea, op. cit., pp. 155-159; George Fireza, *Unirea de la 1700 și cum s-au învrăjbit*

botezați de popi uniți! Botezul popilor uniți nu-i Botez, ci blestem, deoarece au părăsit legea celor șapte soboare, unindu-se cu latinii cei fără de lege. De aceea, cei botezați de ei nu sunt botezați, cei cununați nu sunt cununați și Tainele slujite de ei nu sunt Taine. La biserica unită să nu mergeți și popă unit să nu țineți, căci, dacă veți ține, afurisiți veți fi!”¹⁰.

La 11 martie 1744 a intrat în Ardeal, însoțit de trei negustori aromâni: Dima Nino, Gheorghe Nicola și Gavrilă Bistru. În prima localitate ardeleană mai importantă, Dobra, străinului „cu fața suptă de post și de prevegheri” i s-a făcut o primire triumfală; noul protopop unit, George Pop, deși înștiințat de primarul Petcu din Căpâlnaș de venirea sa, a refuzat să îl întâlnească¹¹. Iată cum descrie marele cărturar iluminist ardelean Samuil Micu acest episod: „La anul 1744, în 11 zile a lui martie, au venit în Ardeal un sehastru sârb, de loc din Țara Bozniei, carele cu mulțime de gloate încungiurat umbla, bucate, cum să zicea, numai legumi de post mânca, dar bani avea. Deci, când era el în Capolnaș, la hotarul Bănatului, în ținutul Lipovii, oberchinezul de acolo, Petco, au trimis carte la vițeductorul de la Dobra, la Ioan Ladar, în carea scrie cum că după doao-trei ceasuri va să vie la Dobra un sehastru, căruia să aibă grije să-i gătească numai sălaşiu, că de altele nu are lipsă, și să spue protopopului ca, când va veni acolo săhastrul, să-i tragă clopotele și cu norodul și cu lumini aprinse să-i iasă înainte și cu cinste ca aceia să-l ducă la sălaşiu. Protopopul au răspuns cum că el aceasta nu va face, de vream ce nici de la mai-marii săi nu are poruncă, nici știe cine iaste acela căruia să-i facă o cinste ca aceasta. Deci vițeductorul, ducându-să de la protopop, i-au gătit sălaşiu, precum i s-au fost scris. Într-aceia, iată sosesc doi călăreți din Bănat (carii, cum credea protopopul, era greci din Lipova) și dau de știre cum că sosește săhastrul. Și zicea protopopului să-i iasă înainte cu țeremoniile mai sus zise, iar nevrând protopopul a face aceasta, călăreții s-au întors la săhastru, carele, după puțintică vream, au sosit cu multă gloată de călărași și de pedestrași încungiurat și, după ce au intrat la sălaşiu, s-au adunat la el norod mult, sărătându-i minile și picioarele. După aceia, prin tâlmaciu (căci, cum să zicea, numai sârbeaște știia) au zis cătră norod cum că foarte rău îi pare că atâtea suflete carea aci le veade trebuie în veaci să piară. Ci nici de acealea n-are atâtea păreare rea, câtă are de pruncii carii într-această unire să vor creaște, în carea trebuie omul să se osândească. Și mai multe de aceastea grăind, zicea că Sfânta Troiță și Născătoarea de Dumnezeu în toată zioa i să arată și multe-i descopere, care descoperiri le spunea la oameni și cum ca pe el craii și iarăși români?”, ed. a II-a, Lugoj, 1924, pp. 45-46; Zenovie Pâclișanu, *Istoria Bisericii Române Unite*, ed. a III-a, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2006, pp. 285-288 etc.

¹⁰ Z. Pâclișanu, *op. cit.*, p. 286.

¹¹ G. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 15-19; Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII* (ed. îngrij. de Emanuil Rus), vol. I, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002, pp. 197-203; Teodor V. Damșa, *Biserica Greco-Catolică din România în perspectivă istorică*, Editura de Vest, Timișoara, 1994, pp. 61-63; Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ed. a III-a, vol. II, Editura Trinitas, Iași, 2006, pp. 326-327.

domnii în cinste-l au pururea, și protopopului, pentru că nu i-au făcut cinstea carea o poftea, i-au cerut de la Dumnezeu blăstăm și l-au blăstămat. Iar a doao zi, carea era duminecă, i-au zis norodul că iaste vreama a merge la besearică. El au răspuns cum că Maica Preacistă, Născătoarea de Dumnezeu, i-au poruncit ca întru acea zi să nu între în besearică. După aceea, purcezind de la Dobra, încungiurat cu mare mulțime de bănățeani și de dobreani, încă, pentru ca să-i facă cinste, și din reghementul lui Springher nește feciori l-au petrecut și, venind la Deva, au sălășuit la un grec, unde, prin tălmaciu, cătră mulțimea norodului ce era acolo adunat, multe hule au grăit asupra unirei. Hotnogiul cătănesc, carele era acolo, au trimis un căprariu să ceară de la el cartea carea are de slobozenie a umbla sau pașușul, să le vază, iar săhastrul au răspuns cum că el în frunte, unde numele Mântuitorului tipărit îl poartă, are cărți de acealea. Într-aceia, până căprariu merge cu răspunsul la hotnogi, sehastru au fugit și au lăsat pre norod în îndoială despre credință. După aceea s-au auzit că la Oraștie au mers, carea, auzind hotnogiul, au trimis oameni de ai săi la locurile pe unde credea că va merge sehastrul, ca să-l prinză și să-l aducă la cei mai mari. Hainele lui era merii, cum poartă călugării din Moldova, în cap avea potcapiu din care fășii spânzura, pe care era zugrăvite icoane de a Domnului H[risto]s și de a Maicii Preaceste. Statura-i era de mijloc, barbă dinainte avea, și aceeaia era mică și neagră. Altă nu mânca numai legumi, însă mulți spunea că bani are¹².

Arestat la Săliștea Sibiului, cuviosul Visarion Sarai a fost supus la Sibiu, în 27 aprilie, unui lung interogatoriu, luând apoi drumul cumplitelor temnițe de la Deva, Timișoara, Osijek, Raab și, în fine, Kufstein, din Munții Tirolului, unde i s-a și pierdut urma¹³. Din relatări contemporane reiese însă că, în urma sa, credincioșii „au gonit pe popii uniți din cuprinsul satelor lor, iar acolo unde nu i-au putut goni au refuzat să le primească slujbele”. Cronicarul sas Martin Schmeitzel scria că „popii uniți trag clopotele, chemând credincioșii la biserică, și nimeni nu merge”¹⁴. Petrus Bod, un alt cronicar al vremii, preciza că, „oriunde pătrundea faima călugărului, îmbrăcată, ca de obicei, în multe povești, românii se lepădau de unire. Înconjurând bisericile și pe preoții uniți, ei refuzau a-și boteza copiii și a-și îngropa morții prin mijlocirea preoților. Ba se plâneau și se tânguiau către toți că în curs de atâția ani, cuprinși de răul uniților, au înălțat rugăciuni și au săvârșit milă în zadar. Împinși de un zel înfocat, s-au apucat, în unele locuri, mai ales în comitatul Hunedoarei, să-și curețe bisericile, apoi alungând pe preoții uniți, săpau vatra și scoteau pământul ori, aducând apă multă, spălau padimentul bisericilor și încă și alte lucruri de acestea săvârșeau”¹⁵.

¹² S. Micu, *op. cit.*, II, pp. 303-304. A se vedea și P. Maior, *op. cit.*, I, p. 127.

¹³ Mihai Săsăujan, *Politica bisericească a Curții din Viena în Transilvania (1740-1761)*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002, p. 224; M. Păcurariu, *op. cit.*, II, p. 327.

¹⁴ Z. Păclișanu, *op. cit.*, p. 287.

¹⁵ S. Dragomir, *op. cit.*, I, p. 204.

Așadar, în doar câteva săptămâni, pustnicul ortodox dezorganizase întreaga infrastructură unită din sudul Ardealului, realitate care se deduce și din scrisoarea protopopului unit Petru Pop al Dobrei, adresată Guvernului Transilvaniei în decembrie 1744, anume că puținii preoții rămași sub jurisdicția sa abia dacă mai reușeau să își desfășoare activitatea¹⁶. Ca atare, la 3 aprilie 1745, în urma unei consfătuiri avute cu episcopul latin de la Alba Iulia și cu membrii catolici ai Guvernului, contele Ioan Haller a lansat o „patentă” către români, în care se prezentau motivele întemeierii Episcopiei Unite și „binefacerile primite de către Biserica română”; în zilele următoare, autoritățile comitatense hunedorene au primit sarcina de a restabili cu orice preț ordinea: „Preoții uniți să fie reintroduși în bisericile din care au fost izgoniți și să fie apărați împotriva violențelor, iar privilegiile care le-au fost date prin diplomele împărătești să fie respectate în toate satele. Preoții neuniți să fie supuși sarcinilor publice, iar aceia dintre ei care ar încerca să tulbure liberul exercițiu al cultului unit să fie arestați, ca tulburători ai ordinii publice. Să se împiedice venirea din alte țări a preoților agitatori contra unirii. Preoților și bisericilor unite să li se restituie pierderile cauzate prin violență”¹⁷. Prin conținutul ei, proclamația din 3 aprilie s-a dovedit a fi însă un mare eșec; pretututindeni, comisiile trimise să aducă la cunoștința populației conținutul „patentei” au primit același invariabil răspuns: pe preoții uniți, care, mânați doar de dorința obținerii unor foloase materiale imediate, își renegaseră credința, nu îi vor primi și nici nu vor mai participa vreodată la slujbele săvârșite de aceștia¹⁸.

În aceste condiții, la 15 aprilie 1746, împărăteasa Maria Tereza a Austriei a emis trei decrete, prin care Guvernul Transilvaniei era însărcinat să ia măsuri urgente pentru arestarea clericilor și a călugărilor „vagabonzi” din țările române, respectiv pentru pedepsirea preoților „greco-răsăriteni” hirotoniți în afară și a celor care reveniseră la Ortodoxie. Cu același prilej au fost numiți și patru „protectori” ai unirii, cărora, la 20 iunie 1746, li s-a întocmit o „instrucție” în 15 puncte, cu dispoziții precise privind pedepsirea clericilor și a credincioșilor care ar împiedica consolidarea acesteia; baronului Gheorghe Pongrátz i s-a încredințat comitatul Hunedoara, iar lui Petru Dobra, „directorul fiscal al Transilvaniei”, întreg „Fundus Regius”¹⁹. În urma aplicării acestor dispoziții, la 11 decembrie 1746 Guvernul raporta Curții vieneze că „s-a pus

¹⁶ Laura Stanciu, Keith Hitchins, Daniel Dumitran (edit.), *Despre Biserica românilor din Transilvania. Documente externe (1744-1754)*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2009, p. 125 (nr. 83-84).

¹⁷ A. Bunea, *op. cit.*, pp. 188-192; S. Dragomir, *op. cit.*, I, pp. 212, 368-371 și II, p. 273; Z. Păclișanu, *op. cit.*, pp. 308-310; L. Stanciu, K. Hitchins, D. Dumitran (edit.), *op. cit.*, pp. 133-135 (nr. 102, 104).

¹⁸ Z. Păclișanu, *op. cit.*, pp. 309-310; M. Păcurariu, *op. cit.*, II, pp. 327-328.

¹⁹ A. Bunea, *op. cit.*, pp. 198-201; S. Dragomir, *op. cit.*, I, pp. 228-232, 245-252, 379-389; Z. Păclișanu, *op. cit.*, pp. 312-314; Mihai Săsăujan, *Habsburgii și Biserica Ortodoxă din Imperiul austriac (1740-1761)*. Documente, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003, pp.

capăt, pretutindeni, mișcării revoluționare a românilor, chiar și în scaunul Săliștii și în comitatul Hunedorii”, căci „s-au restituit bisericile preoților uniți, țărani mai aprigi au fost arestați, iar ceilalți au fost îndemnați să cerceteze bisericile duminică și în sărbători, să se împărtășească cu Sfintele Taine și să asculte de preoții uniți. De asemenea, au fost prinși și opriți de la orice slujbă toți preoții schismatici”²⁰.

Ca urmare a unei alte dispoziții guberniale, din 27 septembrie 1747, în toamna aceluși an s-a derulat un amplu recensământ bisericesc, în vederea stabilirii impactului mișcării călugărului Visarion Sarai asupra unirii. Potrivit conscripției întocmite în luna noiembrie a anului 1747 de către Alexandru Nagy, jurat al comitatului Hunedoara, și nobilul Thalhar de Gura Dobrii, având menirea de a fi cercetate realitățile confesionale din sudul Ardealului în urma „tulburărilor” pricinuite de Visarion Sarai, în obștea „oppid”-ului Dobra parese a se fi reinstaurat, pe moment, liniștea, protopopului unit George Pop „restituindu-i-se” biserica (fostă ortodoxă); din folosința casei parohiale reiese că nu fusese nicicând tulburat²¹.

Cum nemulțumirile credincioșilor ortodocși persistau, mișcările antiunioniste au reizbucnit. Astfel, în noiembrie 1748, locuitorii din târgul Dobra și din satele învecintae, dimpreună cu românii din scaunele Sibiu, Miercurea, Sebeș și Orăștie, au înaintat un memoriu guvernatorului Transilvaniei, respingând unirea cu Biserica Romei și declarând că nu au fost niciodată și nici nu vor să devină uniți²². Într-un raport al românului renegat Petru Dobra, înaintat Guvernului la 11 ianuarie 1749, se arată că, pretutindeni, „sătenii răzvrațiți au batjocorit, bătut și maltratat preoții uniți și s-au înțeles între ei să pedepsească cu 12 floreni pe acela care va intra în vreo biserică unită; toate lucrurile, vasele și odăjdiile luate de la uniți le-au spălat mai întâi, iar vatra bisericii o săpaseră și aruncaseră pământul călcat, ca și când acela ar fi fost profanat de picioarele preoților uniți, icoanele dăruite de catolici și crucile ridicate de ei le-au rupt și le-au ars, morții și-i îngropau fără prohod în afară de cimitire și dacă, totuși, un preot unit prohodea un mort de al lor, îl exhumau și-l îngropau din nou; preoții neuniți își aduceau oamenii în locuri ascunse unde le făceau slujbe și-i împărtășeau cu muguri în loc de Sfintele Daruri; nu recunoșteau nici Botezul, nici Căsătoria săvârșite de uniți și de aceea botezau și cununau din nou chiar și pe oamenii bătrâni [...]. În unele locuri au aprins casele preoților uniți, în alte locuri le-au dărâmat, vitele preoților uniți nu erau primite în turma satului; misionari erau

²⁰ S. Dragomir, *op. cit.*, I, p. 237; L. Stanciu, K. Hitchins, D. Dumitran (edit.), *op. cit.*, p. 154 (nr. 144).

²¹ Greta Monica Miron, „Acțiune ortodoxă – acțiune catolică. Efectele mișcării lui Visarion Sarai în Hunedoara, Hațeg, Zarand și Alba”, în *Studia Universitas Babeș-Bolyai, seria „Theologia Orthodoxa”*, Cluj-Napoca, an L, 2005, nr. 2, pp. 3-4 (n. 14), 6 (n. 24).

²² L. Stanciu, K. Hitchins, D. Dumitran (edit.), *op. cit.*, p. 190 (nr. 240).

trimiși în toate părțile ca să îndemne poporul să se lepede de unire”. Este redată apoi lista amenziilor aplicate celor care nu doreau să adere la uniație și destinația acestor sume, precum și măsurile luate pentru salvarea unirii²³.

Într-o mare adunare românească ținută apoi la Săliștea Sibiului, credincioșii prezenți – câte doi din toate satele din Mărginimea Sibiului și până dincolo de Dobra – au fost îndemnați să nu se mai teamă de represalii și să-și cheme preoți „noi” (ortodocși) în bisericile recuperate²⁴. În paralel, memoriile după memoriile au fost trimise atât autorităților, cât și Mitropoliei Ortodoxe de Carloviț; petiția adresată Congresului Național Sârbesc de către locuitorii Dobrei la 24 ianuarie 1749 este elocventă: „Noi, care suntem subscriși pe această hârtie, cădem și ne rugăm și plângem cu lacrimi în fața lui Dumnezeu și în fața Măritului Sobor. Acum se împlinesc cinci ani, că suntem fără preoți și bisericile ni le-au închis, iar oamenii noștri mor nespovediți și necuminecați și se îngroapă, care pe unde se poate, întocmai ca vitele. De aceea cădem și ne rugăm, să se milostivească Preacinstitul și Prealuminatul Sobor și Preasfinții Părinți ca să nu ne lase a pieri și trupește și sufletește, ci Duhul Sfânt să vă lumineze spre a putea învăța și mântui de întuneric, prin lumina dumnezeiască, ca să nu pierim noi, orașenii, împreună cu sătenii din jur, care suntem fără de lege și de preoți. Ne rugăm și cerem ajutor de la Măritul Sobor, să vă milostiviți și să ne scăpați din mreaja în care am fost prinși, ca să putem fi supuși sub stăpânirea, mila și ascultarea Înalț Preasfințitului Sobor, să putem fi și noi socotiți în turma adevărată ortodoxă a lui Hristos. Destul amar avem pe lumea aceasta și suntem călcați de toate neamurile, ca niște robi, și în aceste năcazuri mai suntem și fără de lege. De aceea, cerem milă de la Luminatul Sobor, noi, orașenii din Dobra cu satele dimprejur, ca să fim în viitor supuși Preasfințitului Mitropolit. Amin”²⁵.

Drept urmare, mitropolitul sârb Pavel Nenadovici al Carlovițului (1749-1768), un statornic ocrotitor și sprijinitor al românilor ortodocși ardeleni, a trimis, în satele din sudul Transilvaniei, un om al său de încredere, rămas anonim, cu misiunea de a strânge informații referitoare la situația acestora. Cu acel prilej a fost chestionată, în iarna anilor 1749-1750, populația din 270 de localități ardelenene²⁶; de pe teritoriul actualului județ au fost conscrise satele din părțile Dobrei, ale Deveii, ale Hunedoarei, ale Hațegului și ale Orăștiei. Credincioșii din târgul Dobra, în număr de peste 400, au declarat, în frunte cu „Iosif Crainic, vițetnogiul orașului cel bătrân”, și cu „Andrica, vițetnogiul orașului cel nou”, că „nicidecum uniția nu primesc și întru toate slujbele și poruncile Înălțatei Crăiesii ascultăm și slujim și pentru Crăiasa și capul și sângele vom pune, iar uniația legii nu vom primi nicidecum, până la moarte”. Apoi, împreună cu credincioșii din satele învecinate, au redactat următoarea petiție: „Ni s-au urât de atâta vreme să trăim ca vitele, fără de preot și fără de

²³ Z. Păclișanu, *op. cit.*, pp. 332-333; L. Stanciu, K. Hitchins, D. Dumitran (edit.), *op. cit.*, pp. 194-197 (nr. 251-252).

²⁴ S. Dragomir, *op. cit.*, I, pp. 239-244, 400-408, 413-417; M. Săsăujan, *Politica bisericească...*, pp. 162-165; M. Păcurariu, *op. cit.*, II, pp. 328-331.

²⁵ S. Dragomir, *op. cit.*, I, p. 409.

²⁶ M. Păcurariu, *op. cit.*, II, p. 332.

biserică și fără de lege și mor oamenii necuminecați și nespovediți și se îngroapă fără de popi și pruncii nebotezați rămân, ca păgânii. Numai fericiți sunt oamenii, care n-au ajuns această vreme, care am ajuns-o noi acum, că morții, care avem și aceia rămân nepomeniți. Numai nădejdea noastră la Dumnezeu și la Preasfinția Ta, care te milostivești spre noi, să nu ne lași să pierim și trupește și sufletește. Că de ne-ar lăsa domnii să ieșim de aicea, am ieși toți și am merge încotro ne-ar îndirepta Dumnezeu. Numai nu ne slobode, ci ne ține năcăjiți. Ci ne rugăm Preasfinției Tale, precum iaste orașul Brașovului, așa cădem și plângem și ne rugăm, ca să-ți fie milă de noi. Iar de nu va fi cu puțință, Preasfinția Ta, ne rugăm ca să avem răspuns, ce vom să mai facem. Că noi – ce vreme am ajuns! – pohtim toți moarte să murim, decât să trăim cu atâta amar și jale după legea noastră”²⁷.

Opțiunea confesională a dobrenilor se deduce și din procesul-verbal întocmit la 21 iunie 1750 în satul Brănișca, din „porunca Preacinstutului Părintelui Vicariș [Petru Pavel Aron de la Blaj n.n.], inspector al eparhiei noastre a Dobrii [fiind] protopop Zaharie din Hinedoară, pentru însemnarea pământurilor pe carele șed popii din eparhie, care sunt bisericesti [s]au care-și într-alt chip, cum vor fi”, de către preotul George Ognean din Bretea Mureșană, juratul soborului Dobrei, document din care nu doar parohia Dobra, ci și titularul acesteia, preotul și protopopul unit George Pop lipsesc, fapt care l-a determinat pe istoricul Aurel Răduțiu să concluzioneze că toți locuitorii „deficiaseră”, în pofida riscurilor, de la unire²⁸.

În fața acestui regres al unirii, vicarul Petru Pavel Aron de la Blaj și călugărul Atanasie Rednic au întreprins o lungă călătorie în majoritatea satelor ai căror credincioși „deficiaseră”, predicând reînțoarcerea la Biserica Romei și aretând pretutindeni protopopi, preoți, preotese și țărani opozanți; în satele din care preoții uniți au fost alungați, preluându-se bisericile, a fost trimisă armata, localitățile fiind supuse la amenzi grele²⁹. Conținutul a două scrisori ale credinciosului Stan Grecu din Dobra, expediate – la 22 ianuarie și 2 august 1750 – călugărului Nicodim și lui Ioan Avramovici, este elocvent³⁰.

În aceeași perioadă, și preotul și protopopul unit al Dobrei, George Pop, s-a numărat printre sprijinitorii zeloși ai unirii, contribuție subliniată și într-o recomandare ulterioară a nobilului maghiar Ladislau Gyulalfi din 22 decembrie 1753, pe baza căreia împărăteasa Maria Tereza i-a conferit, la 24 octombrie 1754 atât lui, cât și urmașilor săi, particula nobiliară „de Pazis”, respectiv recunoașterea, pe durata a trei generații, a proprietății asupra satului Ungureni din comitatul Solnocul Interior, cumpărat de la fisc cu suma de 1.771 de florini; menționat în tabelele conscripțiilor bisericești din 1733³¹, 1750³² și

²⁷ S. Dragomir, *op. cit.*, I, pp. 272-273.

²⁸ Aurel Răduțiu, „Conscripția lui Petru Pavel Aron din anul 1750. Date noi”, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie*, Cluj-Napoca, an XXVIII, 1987-1988, pp. 479-480, 484.

²⁹ Z. Păclișanu, *op. cit.*, p. 334; Ștefan Mețeș, „Contribuții la istoria Bisericii românești transilvane din veacul XVIII”, în *Mitropolia Ardealului*, Sibiu, an XVI, 1971, nr. 7-8, p. 521.

³⁰ L. Stanciu, K. Hitchins, D. Dumitran (edit.), *op. cit.*, pp. 222-223 (nr. 301).

³¹ N. Togan, *op. cit.*, p. 188; A. Bunea, *op. cit.*, p. 350.

³² Augustin Bunea, „Statistica românilor din Transilvania în anul 1750, făcută de vicariul episcopesc Petru Aron”, în *Transilvania*, Sibiu, an XXX, 1901, nr. 9, p. 277.

1761-1762³³, în câteva documente de natură administrativă din anii 1742, 1764-1767 și 1769³⁴, precum și în corespondența purtată – după exilarea acestuia la Roma – cu episcopul Inochentie Micu³⁵, amintitul cleric, participat la toate soboarele bisericesti ale vremii (hotărârile celui din 15 martie 1748, convocat la Sibiu, în prezența episcopului Manuil Olsavszky al Muncaciului, au fost înaintate Curții de la Viena, sub forma unui memoriu, de către o delegație din care a făcut și el parte, alături de călugării basilitani Silvestru Caliani și Grigorie Maior de la Blaj)³⁶, a trecut la cele veșnice în toamna anului 1781³⁷.

Prin urmare, dacă ar fi să dăm crezare unei „specificatii” înaintate Curții imperiale vieneze la 18 februarie 1751 de către vicarul Petru Pavel Aron, pretutindeni în comitat se re-îmbrățișase unirea cu Biserica Romei, „îndoieli” în acest sens mai având doar câțiva „inferioris sortis” tocmai din părțile Dobrei³⁸. În plus, la 1 octombrie 1750 s-a finalizat centralizarea datelor unui alt recensământ ecleziastic, intitulat Conscripția parohiilor, parochianilor, parochilor, bisericilor, bisericanelor, fețelor bisericesti și a lucrurilor bisericesti din diecesa Făgărașului. În tabelele acestuia, satul Dobra figura pe mai departe – în mod abuziv – în scriptele Diecezei unite a Făgărașului, având 380 de „suflete”, iar în „Gura Dobrej” (recenzată distinct), alte 80; ambele erau deservite de aceeași biserică, rămasă în posesia uniților, și de un păstor sufletesc nenominalizat (este vorba de preotul și protopopul George Pap). Personalul neclerical (cantorul și paraclisierul sau crâșnicul) și proprietățile bisericesti (locul de casă parohială, terenurile arabile și fânețele) nu sunt, nici de această dată, amintite³⁹.

Din nefericire, la nivel de ansamblu, datele acestei conscripții au fost intenționat falsificate, spre a se da impresia unui progres spectaculos al uniației; în Ardeal fuseseră recenzați 550.097 de credincioși uniți și abia 4.065 de

³³ Virgil Ciobanu, „Statistica românilor ardeleni din anii 1760-1762”, în Anuarul Institutului de Istorie Națională, Cluj, an III, 1926, p. 653.

³⁴ Greta Monica Miron, „... poruncește, scoale-te, du-te propoveduește”. Biserica greco-catolică din Transilvania. Cler și enoriași (1697-1782), Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2004, pp. 460, 503, 505, 519; D. Dumitran, A. Dumitran, Fl.-A. Laslo (edit.), op. cit., pp. 71.

³⁵ A se vedea, pe larg: Zenovie Pâclișanu, Corespondența din exil a episcopului Inochentie Micu Klein, Editura Cultura Națională, București, 1924, passim; Francisc Pall, Inochentie Micu Klein. Exilul la Roma (1745-1768), vol. I-III (ed. îngrijită de Ladislau Gyémánt), Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 1997, passim.

³⁶ A. Bunea, *Din istoria românilor...*, pp. 216, 231, 255-265; G. M. Miron, op. cit., p. 460.

³⁷ Greta Monica Miron, „Confesiune și nobilitate în Transilvania secolului al XVIII-lea”, în Constantin Bărbulescu et alii (coord.), Biserica. Societate. Identitate. In honorem Nicolae Bocșan, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2007, pp. 373-374; Idem, „... poruncește...”, pp. 460-461; Ovidiu Halas, „Istoria monahismului din județul Bistrița-Năsăud. Vetre monahale din secolele XV-XVIII”, în Astra Salvensis, Salva, an I, 2013, nr. 2, p. 21.

³⁸ S. Dragomir, op. cit., I, pp. 437-441; Z. Pâclișanu, *Istoria Bisericii Române...*, pp. 334-335.

³⁹ A. Bunea, „Statistica”..., p. 277.

ortodocși⁴⁰. Localitățile comitatului Hunedoara au fost declarate, de-a valma, unite; preoții răsăriteni lipsesc cu desăvârșire⁴¹.

Vina nu o purtau însă doar conscriptorii, ci și clerul, ademenit, pe mai departe, cu promisiunea îmbunătățirii situației sale materiale; potrivit memoriului adresat mitropolitului sârb Pavel Nenadovici în cursul aceluiași an, „când au venit țarcălașii prin sate”, deși dăduseră asigurări credincioșilor că vor păstra legea strămoșească, credincioșii au sesizat faptul că preoții „au zis că au fost ș-or rămâne uniți”, plângându-se că „ne-au pârât și au mințit că [și] noi am fost împreună cu dâșii”, or „noi n-am fost, nice vom fi”⁴². În aceeași direcție, elocventă este și declarația luată preotului ortodox Oprea Miclăuș din Săliște la 14 aprilie 1752 (canonizat ca sfânt mucenic și prăznuit, ca atare, la 21 octombrie), din care reiese cu claritate că acesta nu știe să fi fost pe undeva credincioși „uniți”, care să se dezică apoi de unire, ci numai clerici care s-au prefăcut „a fi”, jurând, pe de o parte, că acceptă „credința germană” sau unirea, iar pe de altă parte, declarând că numai constrânși s-au prefăcut a fi uniți⁴³.

În aceeași „cheie” trebuie înțeles și conținutul raportului adresat – la 29 mai 1752 – contelui Graf Karl von Königsegg-Erps, președintele „deputației ilyrice” și conducător al Tezaurariatului imperial, de către Petru Pavel Aron, în care se sublinia faptul că, „în partea de dincoace de Mureș, tulburările s-au potolit, toate satele au preoți uniți, iar cei care au părăsit unirea au revenit, liniștea și pacea dominind și aici, cu excepția [...] câtorva sate din districtul Dobra, comitatul Hunedoara, unde locuitorii sunt instigați de către preoții neuniți, veniți din Banat”⁴⁴.

Modul în care toți „au revenit” la unire se deprinde însă cu claritate dintr-o jalbă contemporană, adresată Carlovițului: „Ce-a făcut Aron vicarul cu oamenii și cu popii din Ardeal? El i-a aruncat în arest, pe unii pe câte trei ani, pe alții pe câte doi sau unu și jumătate ani și până ce nu au făgăduit că se vor face uniți, nu au fost eliberați din arest. Cei care au fost sloboziți au fugit, de aceea le-a prins nevestele și copiii, de i-a ținut două luni în temniță și au fost sloboziți când a venit episcopul din Muncaci prin tot locul”⁴⁵. În plus, prin rezoluțiile din 13 iulie 1752 și 14 martie 1753, mitropolitului Pavel Nenadovici i s-a interzis exercitarea jurisdicției bisericești asupra Transilvaniei⁴⁶, iar la 12 octombrie 1752, un nou decret legifera pedepsirea ortodocșilor care nu respectau sărbătorile catolice, măsură reinnoită succesiv la 10 noiembrie 1755, 18 ianuarie 1759 și 11 iulie 1766⁴⁷.

⁴⁰ A. Răduțiu, *op. cit.*, p. 476; Ladislau Gyémánt, „Evoluția situației demografice a Transilvaniei în secolul XVIII”, în *Crisia*, Oradea, an XX, 1990, p. 181.

⁴¹ S. Dragomir, *op. cit.*, II, p. 10; M. Păcurariu, *op. cit.*, II, p. 457.

⁴² A. Răduțiu, *op. cit.*, p. 477.

⁴³ L. Stanciu, K. Hitchins, D. Dumitran (edit.), *op. cit.*, pp. 261-263 (nr. 387).

⁴⁴ Z. Păclișanu, *op. cit.*, pp. 358-359.

⁴⁵ S. Dragomir, *op. cit.*, II, pp. 11, 15.

⁴⁶ A. Bunea, *Din istoria românilor...*, p. 74; L. Stanciu, K. Hitchins, D. Dumitran (edit.), *op. cit.*, pp. 265 (nr. 393), 268 (nr. 402).

⁴⁷ George Barițiu, *Părți alese din Istoria Transilvaniei. Pre doue sute de ani din urmă*, vol. I, Sibiu, 1889, pp. 407-409.

Ca atare, tulburările au reizbucnit, Guvernul transilvănean solicitând cancelarului Gabriel Bethlen, la 27 aprilie 1756, să adopte o atitudine fermă⁴⁸. În pofida interdicțiilor, la 4 decembrie 1756 credincioșii ortodocși din întreg sudul Ardealului se plângeau din nou mitropolitului Pavel Nenadovici, rugându-l: „Să nu ne lași la pierirea a ne pierde legea aceasta pravoslavnică și toate bisericile Răsăritului a le perde împreună cu noi toți, căci nu este putere mai multă a putea răbda răul care ne cade asupra de la popii cei uniți în toate zilele și supărările, că în toate zilele ne prind la arest și ne căsnesc cum este mai rău, ne dau în mâna biraelor de ne închid prin temnițe. Deci, de al lor mare rău, ne-am pustiit tot, și case și moșii, și ședem tot fugiți la păduri, fiindcă nouă nu ne trebuiesc popii cei uniți până la moarte. Mai bucuros moartea vom pofti ca pe ei!”. În anul următor, în luna mai, creștini „de legea răsăriteană” din „toată Mărginimea, din Dobra până în Brașov” înaintau mitropolitului sârb alte trei „rugări” de primire sub oblăduirea sa, însoțite de expunerea persecuțiilor la care au fost supuși; într-una dintre acestea se arăta că „atâta pedeapsă ce ni s-a venit nouă pentru legea noastră cea grecească nici mai mult când au fost jidovii și împărații cei răi, Maximilian și Deoclețian, încă nu a fost mai multă răutate pentru lege, cât fac aceștia în vremile de acum cu noi, că a venit aceea vreme în care ne-am dus la mormânturile morților și am zis: «Ieșiți morți din gropi să intrăm noi de vii, că nu mai putem răbda pedepsele ce ne vin de la popii cei uniți și de la domnii țării, că nu știm ce să mai facem, că pe nime de noi nu-l doare»”⁴⁹. În paralel, a fost inițiată și o amplă acțiune de reorganizare bisericească, în sensul alegerii de protopopi răsăriteni în toate zonele cu preponderență ortodoxă; Dobra s-a numărat printre acestea⁵⁰.

Intervenția Rusiei țariste, aliată a Austriei în „războiul de șapte ani” (1756-1763), a cancelarului Wenzel Anton Kaunitz von Rittberg și a ministrului pentru problemele sârbești, Iosif Bartenstein, numărul mare de petiții și, mai ales, teama de noi posibile tensiuni⁵¹ au determinat-o pe împărăteasa Maria Tereza să semneze, la 13 octombrie 1758, un act de o importanță capitală pentru Biserica Ortodoxă ardeleană: „Aprob chestiunea ca să fie numit un episcop exempt [scos de sub jurisdicția oricărei Mitropolii și supus direct Guvernului n.n.] pentru Transilvania”. În plus, la 13 iulie 1759, aceasta a emis cel dintâi decret de toleranță religioasă, în care se stipula interdicția persecutării „greco-răsăritenilor”, preoți și mireni deopotrivă; condițiile impuse, anume oprirea revenirilor la Ortodoxie, interzicerea reocupării lăcașurilor de închinăciune pierdute și înapoierea celor recuperate, acceptarea prozelitismului uniat etc., au nemulțumit însă și mai mult. Ca atare, sunt consemnate numeroase

⁴⁸ L. Stanciu, K. Hitchins, D. Dumitran (edit.), *op. cit.*, pp. 315-316 (nr. 491-492).

⁴⁹ Silviu Dragomir, „Din istoria luptelor noastre pentru Ortodoxie”, în *Revista Teologică*, Sibiu, an V, 1911, nr. 9, pp. 263-264; Idem, *Istoria dezrobirii...*, I, pp. 503-509 și II, pp. 33-34, 305-306; L. Stanciu, K. Hitchins, D. Dumitran (edit.), *op. cit.*, p. 322 (nr. 509).

⁵⁰ S. Dragomir, *op. cit.*, II, pp. 133-134; M. Păcurariu, *op. cit.*, II, p. 333.

⁵¹ M. Păcurariu, *op. cit.*, II, p. 426.

alungări de clerici uniți, însoțite de deposedarea acestora de porțiile canonice; bisericile au redevenit ortodoxe⁵².

Opacitatea Curții vieneze în ceea ce privește soluționarea revendicărilor credincioșilor de „lege răsăriteană” a declanșat, în cele din urmă, o altă amplă mișcare național-religioasă, în fruntea căreia s-a aflat un fost preot de mir, Stan Popovici, rămas în istorie – și în calendarele creștin-ortodoxe – sub numele de Sfântul Cuvios Sofronie de la Cioara (azi mănăstirea Afteia din județul Alba). Instalat în „cetatea de piatră” a Munților Apuseni, unde, potrivit raportului comitelui Zarándului, „nimeni nu se poate apropia de el, fiindcă românii îl apără în tot chipul”, Sofronie, „regele” neîncoronat al Ardealului, a demarat un amplu proces de reorganizare a Bisericii Ortodoxe; însoțit de 12 oameni de încredere, el a cutreierat nestingherit ținuturile din afara Apusenilor, convocând pretutindeni soboare și instituind protopopi⁵³. Anii 1759-1761 au fost, așadar, martorii unei adevărate „primăveri ortodoxe”. În fapt, doar în prima parte a „mișcării sofroniene”, potrivit unei statistici întocmite în 1772, „deficiaseră” 145.205 familii, „perseverând în unire” doar 43.126 de familii; 246 de sate rămăseseră unite, 943 erau mixte, iar 1.753 reveniseră la Ortodoxie. Odată cu obștile menționate au trecut la „schismatici” (ortodocși) și terenurile arabile, fânețele și plantațiile viticole; cei mai mulți dintre preoții aflați până atunci sub oblăduirea canonică a Blajului au revenit la „legea răsăriteană”⁵⁴.

Întrucât Ardealul acelor ani părea să prefigureze, prin atitudine, „Horiada” de mai târziu, la 12 martie 1761, membrii Conferinței ministeriale vieneze au încredințat „pacificarea” țăranimii, evaluarea detaliată a situației și luarea de măsuri urgente pentru redresarea unirii, generalului Niccolaus Adolf von Buccow, președintele comisiei pentru cercetarea chestiunilor religioase, numit, cu acel prilej, comandant militar suprem al Transilvaniei; împreună cu regimentele sale urma să-și facă apariția și episcopul ortodox al Budei, Dionisie Novacovici, ierarhul „exempt” al nou-înființatei dieceze ardelene „grecorăsăritene”. Prin promisiuni, presiuni și amenințări, mișcarea, derulată inclusiv pe teritoriul actualului județ Hunedoara, lua – în scurt timp – sfârșit⁵⁵.

În lunile aprilie și mai ale aceluiași an, la nivelul întregului Ardeal s-a derulat un amplu „recensământ”, în vederea stabilirii numărului exact al preoților și al credincioșilor (ortodocși și uniți, deopotrivă), al lăcașurilor de cult, al sesiilor (terenuri arabile, fânețe și vii) și al caselor parohiale; în acest scop, s-au constituit două delegații, una compusă din funcționari civili, alta din protopopi uniți. Rezultatele au fost comunicate Guberniului ardelean și Vienei

⁵² A. Bunea, *op. cit.*, pp. 162-164, 167-169; S. Dragomir, *op. cit.*, I, pp. 529-532 și II, pp. 83-91, 130-135; M. Săsăujan, *op. cit.*, pp. 170-211.

⁵³ A se vedea, pe larg: Florin Dobrei, „Ein Gegner der religiösen Union der Rumänen aus Siebenbürgen mit der Kirche Roms: der Mönch Sofronie von Cioara”, în Johann Marte, Viorel Ioniță, Nikolaus Rappert, Laura Stanciu, Ernst Christoph Suttner (coord.), *Die Union der Rumänen Siebenbürgens mit Kirche von Rom*, Editura Enciclopedică, București, 2015, pp. 402-435.

⁵⁴ G. Barițiu, *op. cit.*, II, p. 740.

⁵⁵ A. Bunea, *op. cit.*, pp. 205, 208-211; S. Dragomir, *op. cit.*, II, pp. 209-210, 216-221, 350-352; T. V. Damșa, *op. cit.*, pp. 80-83; M. Săsăujan, *Politica bisericească...*, p. 235; M. Păcurariu, *op. cit.*, II, p. 336.

în 1762⁵⁶. Au fost recenzate 350 de localități de pe teritoriul actualului județ, cuprinse în trei structuri administrative distincte: comitatul Hunedoara, comitatul Zarand și scaunul săsesc al Orăștiei; în pofida inacurateței datelor transmise de conscriptori și a abuzurilor săvârșite de autorități, obștile parohiale hunedorene figurau ca fiind majoritar ortodoxe⁵⁷. Cu acel prilej, în dreptul localității Dobra sunt înregistrați doi clerici, ambii uniți (unul este George Pop; numele celuilalt nu se cunoaște), păstorind o obște unită compusă din doar... 3 familii; alte 120 de familii, „neunite”, deși le fusese reatribuit lăcașul de închinare al Dobrei, erau lipsite de păstor sufletesc⁵⁸. Cu același prilej în „Babesd - Gura Dobri[i]” fuseseră conscrise, separat, alte 45 de familii, toate ortodoxe, și o biserică (ridicată, cu probabilitate, după 1744, și deservindu-i din punct de vedere liturgic, pentru circa un deceniu și jumătate, și pe credincioși declarați „neuniți” din Dobra propriu-zisă); și aici păstorul sufletesc lipsește⁵⁹.

Păstrarea „legii răsăritene” pe meleagurile Dobrei este evidentă și în deceniile următoare. În scopul cunoașterii dinamicii exacte a ratei de „convertire” a ortodocșilor la unirea cu Biserica Romei, guvernatorul Andrei Hadik al Transilvaniei (1764-1767) a solicitat ierarhilor celor două Biserici românești ardelenene efectuarea unor conscripții paralele; în plus, la 10 ianuarie 1765 a instituit o comisie specială pentru verificarea numărului neuniților. Așadar, din dispoziția episcopului Dionisie Novacovici s-au efectuat cu ajutorul protopopilor, în anii 1766-1767, două recensăminte generale ortodoxe; primul, intitulat *Conscriptia Legii Grecești Neunite în Ardeal la anul 1766*, înfățișează, detaliat, „suma sufletelor” („partea bărbătească” și „partea femeiască”), iar celălalt, cunoscut sub numele de *Conscriptio Omnium Sacerdotum non Unitorum fungentium et non fungentium in Magno Principatu Transylvaniae existentium Pro Anno 1767*, cuprinde șematismul preoților ortodocși ardeleni, cu indicarea numelui, a locului nașterii și a parohiilor pentru cei confirmați, respectiv a localităților unde li s-a fixat să trăiască pentru cei neconfirmați. Parohia Dobra număra, în anul 1766, 773 de credincioși, anume 443 de bărbați și 330 de femei, înscrși în dreptul satului propriu-zis Dobra (600 de credincioși, anume 350 de bărbați și 250 de femei) și a părților sale numite Gura Dobrii și

⁵⁶ M. Păcurariu, *op. cit.*, II, p. 336.

⁵⁷ A se vedea Matei Voileanu, *Să se facă lumină. Biserica românilor din Ardeal în veacul al XVIII-lea*, Tipografia Tiparului Arhidiecezan, Sibiu, 1926, passim. Însuși istoricul greco-catolic Zenovie Pâclișanu recunoaște că „pierderile Bisericii Unite au fost cu mult mai decât cum le arată conscripția lui Buccow din 1761-1762, căci o mulțime de sate s-au declarat neunite, fără ca să se țină seama însă de aceste declarații, din motivul că generalul fixase ca termen *postquem non* data de 30 martie 1761 și, în consecință, declarațiile de părăsire a unirii, făcute după această dată, nu au fost acceptate” (cf. Z. Pâclișanu, *op. cit.*, pp. 371-372).

⁵⁸ V. Ciobanu, *op. cit.*, p. 654.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 656.

Bălșești (173 de credincioși, anume 93 de bărbați și 80 de femei)⁶⁰; preot-paroh era George Bugariu, născut în Dobra și confirmat de autorități ca păstor al ei⁶¹.

De cealaltă parte, unită, o conscripție similară, intitulată *Conscriptio Episcopatus Uniti Fagarasiensis in Transylvania personarum scilicet ecclesiasticarum, ecclesiarum et rerum ecclesiasticarum anno 1765 mense Novembris facta*, organizată de episcopul Atanasie Rednic (1765-1772) în toamna anului 1765, înregistra, la nivelul întregului „archidiaconat” al Dobrei, 28 de sate cu 27 de preoți, dar cu abia 43 de familii și 1 biserică; terenurile reveniseră ortodocșilor⁶². Realizată în aceeași perioadă, *Conscriptio Ecclesiae Fogarasiensis de anno 1767* înregistra 25 de parohii – la cele 24 de localități hunedorene din lunca Mureșului și din zonele colinare învecinate (Bacea, Bârsău, Boz, Brâznic, Bretea Mureșană, Chișcădaga, Dobra, Fizeș, Fornădia, Gothatea, Gura Dobrii, Gurasada, Lăpugiu de Sus, Lunca Deveii, Păuliș, Rădulești, Roșcani, Săcămaș, Sârbi, Sulighete, Târnăvița, Valea Lungă, Vețel și Vorța) se adăuga tocmai parohia Hălmagiu din „varmeghia Zarand”, al cărui protopop, pe nume Simion, era indicat ca fiind în fruntea acestui „archidiaconat” – cu 74 de familii unite (anume 419 credincioși), două biserici și un teren intravilan⁶³; dar, dintr-o scrisoare însoțitoare a tabelelor acestui recensământ, adresată ierarhului blăjean la 4 iunie 1767, reiese că, în fapt, „besereci mai cu uniți de-ai noștri împregiurate și cu îndemână ar fi cumu Gothatia, Fornădiea și Bârsnicul, fiind aci și cătane, carii aceasta ocă ne aruncă pururea că, de-ar fi beserica la noi, și ei ar fi cu noi”⁶⁴. În parohia propriu-zisă Dobra fuseseră recensate doar 9 familii (adică 47 de suflete), pe când „neuniți” erau 702; în Gura Dobrii existau alte 2 familii unite, adică 4 credincioși. Locul de casă parohială, terenurile arabile, fânețele și viile fuseseră „ocupate” de ortodocși⁶⁵.

În fapt, în următoarele două decenii, ultimii credincioși uniți au revenit cu toții la Ortodoxie, doar așa explicându-se absența totală a fostei parohii subordonate Blajului atât din scriptele administrative ale Diecezei Făgărașului în timpul arhipăstoririi episcopului Ioan Bob (1783-1830)⁶⁶, cât și din tabelele conscripțiilor ecleziastice ale aceluiași centru arhidiecezan, efectuate în secolul

⁶⁰ Keith Hitchins, Ioan Beju, „Statistica românilor ortodocși din Transilvania din anul 1766”, în *Mitropolia Ardealului*, Sibiu, an XXII, 1977, nr. 7-9, p. 531.

⁶¹ Ion Beju, „Conscripția clerului ortodox transilvan din 1767”, în *Mitropolia Ardealului*, Sibiu, an XXIX, 1984, nr. 7-8, p. 553.

⁶² Daniel Dumitran, Ana Dumitran, Florean-Adrian Laslo (edit.), „... virtuti decreti tollerantiae beneficia clero Graeci restituenda ...”. *Biserica românească din Transilvania în izvoarele statistice ale anului 1767*, Editura Altip, Alba Iulia, 2009, pp. 10-11; Maria Basarab, *Protopopiatul Român Unit cu Roma Greco-Catolic Hunedoara-Deva. Compendiu*, Tipografia Astra, Deva, 2013, p. 117.

⁶³ D. Dumitran, A. Dumitran, Fl. A. Laslo (edit.), pp. 19-20, 125-126.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 64.

⁶⁵ *Ibidem*, pp. 125-126, 241.

⁶⁶ Octavianus Bârlea, *Ex Historia Romena: Ioannes Bob, Episcopus Fagarasiensis (1783-1830)*, edit. J. Knecht, Frankfurt am Main, 1948, p. 272.

al XIX-lea (1842, 1858, 1868 și 1877)⁶⁷. „Deficierea” masivă, ca urmare a aplicării prevederilor decretelor de toleranță religioasă iosefine din anii 1781-1782, a avut drept rezultat și o reducere a numărului „archidiaconatelor” unite; omis din *Calendarium*-ul editat în 1787, precum și din *Status personalis cleri graeco-catholici* pe 1789, „districtul archidiaconal Dobra”, artificial menținut, este reamintit în șematismele unite din anii 1804, 1806 și 1811, spre a dispărea apoi cu totul vreme de aproape un secol⁶⁸.

Prin urmare, Ortodoxia învinsese, iar pacea se reinstaurase; acest fapt îl întărește și preotul Iacob Naghi din Roșcani, protopopul Dobrei, într-o scrisoare adresată episcopului Dionisie Novacovici la 18 septembrie 1767, transmițându-i că „la mine numai o bisearecă iaste unită, în Vețealu, iară la Dobra iastă pace bună pentru leage. Mi-s singur acasă și săntem toți telegi până vom stränge și bucatele de la țarină”⁶⁹.

După două secole și jumătate de la aceste evenimente, privind retrospectiv, singura concluzie care se desprinde este aceea că amintitele tensiuni confesionale nu au făcut altceva decât să fărâmițeze conștiința națională a românilor transilvăneni, făcându-i astfel mult mai vulnerabili în fața politicii dezintegra-toare a străinilor. Prin urmare, cea care a pierdut nu a fost doar una sau cealaltă dintre cele două Biserici ardelene angrenate în conflict, ci însăși națiunea română. Revenind la realitățile confesionale locale, circumscrise vechiului târg hunedorean al Dobrei de pe Valea Mureșului, unul dintre protopopii de odinioară ai scaunului protoprezbiterial omonim, Iosif Morariu, în cuprinsul unei cronici manuscrise a obștii, concluziona: „Dobrenii au ținut totdeauna cu multă tărie la credința și Biserica Ortodoxă, și actul un[i]ației cu Bis[erica] Rom[ano-]Cath[olică] de la 1700 – pentru ei și chiar pentru poporațiunea din jur – a fost ca neexistent; numai șicanările autorităților statului și, de la un timp, lipsa de preoți i-au făcut să simtă că ei sunt priviți drept uniți”⁷⁰.

Atașamentul față de Legea străbună învinsese, prin urmare, toate „oferțele” și opreliștile.

⁶⁷ *** *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum Dioceseos Fogarasiensis in Transilvania pro anno a Christo nato MDCCCXLII [1842 n.n.]*, Tipariul Diecesan, Blaj, 1842, pp. 185-187; *** *Schematismus venerabilis cleri neo-erectae Dioecesis Lugosiensis G. R. C. pro anno a Christo nato 1858*, Typis M. Traunfellner, Lugoj, 1858, pp. 35-37; *** *Schematismus venerabilis cleri neo-erectae Dioecesis Lugosiensis G. R. C. pro anno a Christo nato MDCCCLXVIII*, Typis M. Traunfellner Wencely, Lugoj, 1868, pp. 36-38; *** *Siematismulu veneratului cler alu Diecese Romanesci Greco-Catolice a Lugosiuului pre anulu Domnului 1877*, Typis I. Wenczely, Lugoj, 1877, pp. 52-57; *** *Siematismulu veneratului cleru alu Diecese Romanesci Greco-Catolice a Lugosiuului pre Anulu Domnului 1891 de la înființarea scaunului episcopescu anulu XXXVIII*, Tipografia lui Ioanu Wenczely și Fiu, Lugoj, 1891, pp. 55-61.

⁶⁸ Daniel Dumitran, *Un timp al reformelor: Biserica Greco-Catolică din Transilvania sub conducerea episcopului Ioan Bob (1782-1830)*, Editura Scriptorium, București, 2005, pp. 353, 357, 362-370.

⁶⁹ Nicolae Iorga, *Scrisori și inscripții ardelene și maramureșene II. Inscripții și însemnări*, Atelierele Grafice Socec & Comp., București, 1906, p. 265.

⁷⁰ Arhiva Parohiei Ortodoxe Dobra, *Chronica bisericeii din Dobra* (ms.), Dobra, 1900-2020, f. 3v.